

into question legality of use of the received results of such activity as proofs in the criminal proceedings. The research of scientific works of professionalists established the absence of the uniform approach to the decision of the specified problematic questions. The paper also studies the level of legal regulation of special knowledge use for achievement of the operative activity goals in the post-Soviet territory countries, in particular, in Republic of Kazakhstan, Republic of Turkmenistan, Republic of Belarus, the Kyrgyz Republic and some other, and there is drawn a conclusion about the presence of the corresponding norms in the legislation of these countries. Taking into account stated, the author proves necessity of formalizing similar provisions in the corresponding normative-legal acts of Ukraine.

Keywords: special knowledge, operational search activity, Security service of Ukraine, specialist, expert, knowledgeable person.

УДК 343.98

О. Ю. Булукув, доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

АЛГОРИТМИ ПРИ ПРИЙНЯТТІ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ

Розглянуто питання щодо застосування математичних знань у ході розслідування злочинів. Проаналізовано використання алгоритмів при побудові: окремої методики розслідування злочину; тактичної операції; при формуванні системи тактичних прийомів. Наголошено на тому, що зазначені алгоритми мають вирішальне значення при прийнятті оптимальних тактичних рішень.

Ключові слова: тактичне рішення; алгоритм; методика розслідування злочину; тактична операція; система тактичних прийомів.

Застосування математичних знань у розслідуванні злочинів дозволяє отримати інформацію, яка надає доказам об'єктивності, що обґрунтовується певними математичними розрахунками. Це сприяє підвищенню ефективності пізнавальних дій, точності отриманих результатів і встановленню об'єктивних фактів відображення певного об'єкта. У криміналістиці це має особливе значення у зв'язку із тим, що від результатів використання математичних знань при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій залежить правильність отриманої доказової інформації щодо механізму злочинної події. Об'єктивність розслідування злочину вимагає використання таких методів пізнання, які б сприяли отриманню достовірних даних, незалежно від суб'єктивних особливостей суб'єкта пізнання. У криміналістичній літературі існує думка, що методи в криміналістиці повинні відповідати принципам відтворюваності та повторності результатів криміналістичного дослідження, що є одним із засобів перевірки прийнятого рішення¹ щодо їх використання.

¹ Колдин В. Я., Полевой Н. С. Информационные процессы и структуры в криминалистике. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1985. С. 88.

Важливою ознакою математичних методів є точність у пізнанні досліджених фактів і вирішенні поставлених завдань, які виникають у процесі розслідування. Крім точності в пізнанні окремих фактів, використання математичних методів підвищує обґрунтованість експертних досліджень і їх висновків.

Застосування математичних методів відбувається в різних напрямках. Однак сучасний стан криміналістичних досліджень доводить необхідність застосування математичних методів для вирішення проблем криміналістичної тактики й методики¹. Актуальним є використання цих методів і при прийнятті тактичних рішень².

Використання математичних методів при прийнятті тактичних рішень обмежене різноманіттям шляхів установлення доказової інформації в розслідуванні, які не завжди підвладні математичним розрахункам. Це певним чином пояснює той факт, що слідчий у своїй діяльності стикається з необхідністю поперемінно використовувати то алгоритмічні, то евристичні способи вирішення виникаючих перед ним завдань³.

На нашу думку, застосування математичних методів у розслідуванні не повинно обмежуватися прийняттям рішення щодо ведення певних математичних розрахунків у процесі конкретної слідчої (розшукової) дії. Сучасні потреби розкриття й розслідування злочинів вимагають нових способів вирішення нагальних завдань, а саме використання моделей і алгоритмів при прийнятті тактичних рішень.

У теорії прийняття рішень використанню математичної моделі надається важливе місце, що є показником значущості математичних знань у процесі прийняття рішень. Так, досліджуючи математичні методи прийняття рішень, В. І. Бодров, Т. Я. Лазарева і Ю. Ф. Мартем'янов стверджують, що нині при прийнятті рішення використовується науковий підхід, котрий полягає в побудові математичної моделі керуючої системи, яка є основою прийняття рішення⁴. Свої міркування автори обґрунтовують наявною схемою прийняття рішення, у якій у центральній частині розташовується математична модель як необхідний елемент процесу прийняття рішення. Можливість використання математичної моделі при прийнятті рішення при розслідуванні злочинів можливо у вигляді алгоритму, що дозволяє в певній ситуації визначати об'єкти спрямування такого рішення.

Одне з перших формальних визначень алгоритму належить англійському математику А. Тюрінгу, який у 1936 р. описав схему деякої гіпотетичної

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики: в 3 т. Т. 1. Общая теория криминалистики. М.: Юристъ, 1997. С. 352–356.

² Булдуков О. Ю. Возможности использования математических методов при принятии тактических решений у криминалисте. Теория та практика судової експертизи і криміналістики: зб. наук. пр. Харків: Право, 2012. Вип. 12. С. 95–99.

³ Грановский Г. Л. Эвристические приемы в деятельности следователя и эксперта-криминалиста. Вопросы судебной психологии: тез. докл. и сообщ. на Всесоюз. конф. по судеб. психологии. М.: ВНИИП, 1971. С. 82.

⁴ Бодров В. И., Лазарева Т. Я., Мартемьянов Ю. Ф. Математические методы принятия решений: учеб. пособие. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. тех. ун-та, 2004. С. 9.

(абстрактної) машини та запропонував називати алгоритмами те, що вміє робити така машина¹. У довідковій літературі алгоритм визначається як система дій, правил для вирішення конкретного завдання або як програма, що зумовлює спосіб вирішення і являє собою систему правил (приписів) для ефективного вирішення завдань³. Початок використання алгоритму в математиці є початком формування теорії алгоритмів⁴, яка на сучасному етапі розвитку науки є самостійним науковим напрямом. Відповідно до теорії алгоритмів поняття «алгоритм» розглядається з різних точок зору щодо можливості його використання як у математиці, так і в інших галузях знань.

Нас цікавить використання алгоритмів у криміналістиці, а саме при прийнятті тактичних рішень у процесі розкриття й розслідування злочинів. Алгоритми, які використовуються в розслідуванні злочинів, не мають однозначної (жорсткої) структури. Пояснюється це індивідуальним відображенням події злочину в просторі. Алгоритми в криміналістиці є не жорсткими, що відрізняє їх від алгоритмів у математиці. Однак такі алгоритми є важливими тому, що вони сприяють прийняттю оптимальних тактичних рішень при їх доборі із кількох наявних варіантів у ситуації, коли немає однозначності у визначенні наслідків того чи іншого рішення.

Необхідність у таких алгоритмах визначається потребами слідчої діяльності щодо її оптимізації. Вирішення низки завдань, які виникають у процесі розслідування, за допомогою алгоритмів сприяють прийняттю ефективних тактичних рішень. Розглядаючи вказані завдання, необхідно зазначити, що певна їх частина за своїм змістом є чітко визначеними, бо мають основу у вигляді вихідних даних (наприклад, висунення версій; огляд певних об'єктів; пошук, фіксація, дослідження та вилучення матеріальних слідів; призначення судової експертизи та ін.). Друга частина завдань не містить такої чіткості у вихідних даних і тому їх зв'язок із прийняттям того чи іншого рішення має ймовірнісний характер (наприклад, установа особи злочинця за певними ознаками (шляхом проведення негласних слідчих (розшукових) дій); проведення пред'явлення для впізнання, при симультанному сприйнятті; проведення допиту підозрюваного; проведення слідчого експерименту та ін.). Тобто прийняття тактичного рішення залежить від результатів аналізу, проведеного над вихідними даними. Такі завдання й

¹ При цьому визначенні, якщо щось не може бути зроблено машиною Тюрінга, це вже не алгоритм. Інакше кажучи, Тюрінг формалізував правила виконання дій за допомогою опису роботи деякої конструкції. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 22.08.2017).

² Див.: Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. С. 13.

³ Див.: Философский энциклопедический словарь/под ред. Л. Ф. Ильичева, П. Н. Федосеева, С. М. Ковалева, В. Г. Панова. М.: Сов. энцикл., 1983. С. 18.

⁴ Теорія алгоритмів – це наука, що вивчає загальні властивості та закономірності алгоритмів, різноманітні формальні моделі їх подання: Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 22.08.2017).

алгоритми їх вирішення часто називають «розпливчастими», або «схолостичними»¹.

Загальновідомо, що завдання, які вирішуються криміналістикою, спрямовані на розкриття й розслідування злочинів, що вимагає необхідності оптимізації діяльності осіб, які її здійснюють. Використання різних видів алгоритмів може сприяти підвищенню ефективності при вирішенні завдань розслідування. На цьому наголошують В. Ю. Шепітько та Г. К. Авдеева, акцентуючи увагу на тому, що метою алгоритмізації слідчої діяльності є її оптимізація, підвищення ефективності, об'єктивності отриманих результатів, скорочення термінів розслідування та створення реальних передумов для розроблення автоматизованих систем оброблення й оцінювання отриманої інформації, прийняття рішень у певних типових ситуаціях².

На початку розслідування вихідні дані можуть бути невизначеними та неповними, що ускладнює використання математичних алгоритмів³. У такому разі лише після аналізування й виділення певної інформації можливе застосування алгоритмів, спрямованих на її перетворення, дослідження внаслідок прийняття обґрунтованого тактичного рішення. Водночас у літературі висловлюється думка про те, що запропоновані в більшості наукових досліджень алгоритми (програми) дій слідчого в тій чи іншій типовій ситуації розслідування не конкретні, багатоваріантні або не відображують логічної послідовності дій слідчого, спрямованих на вирішення завдання розслідування та досягнення шуканого результату⁴. Критичні зауваження щодо досліджень алгоритмів у розслідуванні мають на меті орієнтацію вчених на розроблення чітких (жорстких) алгоритмів, які б сприяли слідчому у виконанні завдань, що виникають. Проте реальність розслідування окремого злочину така, що слідчий, при встановленні обставин злочинної події, повинен відходити від типових рекомендацій криміналістики та виявляти ініціативу й творчість у вирішенні завдань розслідування, що виникають.

Для прийняття тактичних рішень важливим є визначення видів алгоритмів, з якими слідчий стикається в процесі розслідування злочинів і які є важливим фактором прийняття оптимального рішення. До таких алгоритмів можна віднести: а) алгоритм побудови методики розслідування злочинів; б) алгоритм побудови тактичної операції; в) алгоритм побудови системи тактичних прийомів; г) алгоритм прийняття тактичного рішення. Виділення

¹ Полевой Н. С. Криминалистическая кибернетика (теория информационных процессов и систем в криминалистике). М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. С. 127.

² Шепітько В. Ю., Авдеева Г. К. Проблеми алгоритмізації слідчої діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. Одеса: ОНЮА, 2008. С. 48.

³ Шепітько В. Ю., Авдеева Г. К. Проблеми формування «криміналістических алгоритмів» і можливості їх практичної реалізації. *Использование современных информационных технологий и проблемы информационной безопасности в деятельности правоохранительных органов*: сб. науч. тр. Калинингр. юрид. ин-та МВД России. Калининград, 2009. С. 7.

⁴ Головин А. Ю. Проблемы и пути совершенствования методик расследования отдельных видов преступлений. *Известия ТулГУ. Экономические и юридические науки*. 2014. № 3–2. С. 7.

цих алгоритмів (програм) необхідне для встановлення їх значення для прийняття тактичних рішень.

Виділяючи алгоритм побудови окремої методики розслідування злочину, необхідно вказати на можливість такого підходу при розгляді окремої методики. У криміналістичній літературі ми знаходимо низку робіт, у яких розглянуті різні аспекти побудови криміналістичної методики¹. Для демонстрації позицій із зазначеної проблематики розглянемо деякі точки зору з приводу будови окремої методики розслідування злочинів.

Так, досліджуючи методику розкрадань, В. З. Багинський наголошує на тому, що застосування математико-криміналістичного підходу в побудові та вдосконаленні методик розслідування злочинів є ефективним і доцільним². Алгоритм як послідовність певних інструкцій, що описують порядок дій виконавця для досягнення певного результату присутній у змісті кожної окремої методики розслідування злочинів. Такий висновок можна зробити розглядаючи окрему методику з точки зору її структури, незважаючи на існуючу дискусію, яка точиться в криміналістичній літературі стосовно її структури. Розглянемо деякі погляди щодо елементів структури окремої методики.

Так, В. Ю. Шепітько до структури методики відносить такі елементи: 1) криміналістичну характеристику певного виду злочину; 2) обставини, що підлягають з'ясуванню в кримінальному провадженні; 3) особливості виявлення ознак того або іншого виду злочинів; 4) дії на етапі відкриття кримінального провадження; 5) тактику слідчих (розшукових) і негласних (розшукових) дій; 6) профілактичні дії слідчого³. Певна послідовність елементів виступає як набір інструкцій, рекомендацій (алгоритм) стосовно дій слідчого з розкриття та розслідування злочинів. При цьому В. Ю. Шепітько наголошує, що завданням окремої методики є розроблення типових систем (алгоритмів) дій слідчого, які сприяють обранню оптимальної лінії поведінки під час розслідування певного виду злочину⁴.

¹ Колесниченко А. Н. Общие положения криминалистической методики расследования отдельных видов преступлений. Харьков: Юрид. ин-т, 1976. 30 с.; Образцов В. А. Проблемы совершенствования научных основ методики расследования преступлений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика. Судебная экспертиза». М., 1986. 34 с.; Шмонин А. В. Методика расследования преступлений: учеб. пособие. М.: Юстицинформ, 2006. 464 с.; Корноухов В. Е. Методика расследования преступлений: теоретические основы. М.: Норма, 2008. 224 с.; Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

² Багинський В. З. Основні питання методики розслідування розкрадань (ст.ст. 84, 86¹ КК України), які відбуваються в умовах економічних перетворень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Харків, 1999. С. 7.

³ Криміналістика: підручник/В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. Київ: Ін Юре, 2016. С. 417.

⁴ Там само. С. 416.

Дещо інший підхід до викладення структури окремої методики знаходимо в О. Ю. Головіна при дослідженні ним проблем криміналістичної методики. На його думку, до структури окремої криміналістичної методики належать такі елементи: 1) криміналістична характеристика; 2) система типових слідчих ситуацій; 3) система типових версій; 4) тактика й організація проведення окремих слідчих дій, тактичних операцій на початковому та подальших етапах розслідування; 5) взаємодія слідчого з оперативно-розшуковими та інспекційними органами; 6) використання спеціальних знань у процесуальній і непроцесуальній формах; 7) профілактика окремих видів злочинів у процесі їх розслідування¹. Відмінності в елементах структури окремої методики порівняно з попередньою є баченням автора щодо ефективності використання її в практиці розслідування злочинів. Водночас О. Ю. Головін також наголошує на алгоритмі та програмах дій слідчого в певних слідчих ситуаціях². На наш погляд, деякі елементи зазначеної структури методики розслідування не несуть певного навантаження ні в теоретичному, ні в практичному плані. Так, система типових ситуацій як елемент структури методики повинна розглядатися разом із системою типових версій, які є їх невід'ємною частиною. Тільки поєднання типової слідчої ситуації із типовими версіями буде ефективною рекомендацією в розслідуванні певного злочину. Незрозумілим є й виокремлення автором «використання спеціальних знань у процесуальній і непроцесуальній формах» як окремого елемента методики розслідування. На наш погляд, ідеться про призначення експертизи та використання спеціальних знань спеціаліста. У такому разі цей елемент повинен бути віднесений до елемента, який передбачає проведення слідчих дій.

Побудова методики розслідування злочинів на алгоритмічній основі підтримується В. А. Журавлем. Структура окремої методики, яка позиціонується автором, за змістом схожа із викладеними раніше. Однак у висловлюваннях В. А. Журавля ми знаходимо певні застереження щодо використання в розслідуванні злочинів певних алгоритмів. Так, на його думку, криміналістична методика в будь-якій формі її викладення завжди буде зберігати певний рівень абстракції, оскільки неможливо типізувати всі можливі версії та слідчі ситуації й до них запропонувати відповідні програми розслідування та алгоритмічні дії слідчого, а тому обов'язково вагомим залишається творчий (евристичний) підхід³ у розслідуванні окремого виду злочину.

Алгоритмізація рекомендацій, що має місце в окремих методиках розслідування злочинів, дає можливість приймати тактичні рішення, спираючись на запропонований алгоритм дій слідчого. Порівнюючи наявну ситуацію розслідування із типовою слідчою ситуацією, слідчий має змогу знаходити оптимальні тактичні рішення, використовуючи типові програми проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій

¹ Головін А. Ю. Знач. твір. С. 3–9.

² Там само. С. 6–7.

³ Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції: монографія. Харків: Апостіль, 2012. С. 136.

у певній ситуації. Такий підхід сприяє вибору оптимального шляху розслідування злочину й уникнення тактичних помилок.

Другим видом алгоритмів, який використовується як основа для прийняття тактичних рішень, є алгоритм побудови тактичної операції при розслідуванні окремого виду злочину. Такий алгоритм сприяє вирішенню загальних завдань розслідування злочинів певного виду та знаходить своє відбиття в типових методиках розслідування злочинів. Можна визначити наявність структурованих підходів у формуванні й проведенні тактичних операцій. Саме введення в науковий обіг поняття «тактична операція» була наслідком намагань учених знайти шляхи оптимізації розслідування злочинів. Виокремлення комплексів тактичних засобів, необхідних для вирішення типізованих тактичних завдань, які повторюються, і було визначено як тактичні операції, розроблення яких була закономірним процесом упродовження ідей алгоритмізації в розслідування злочинів¹. Виокремлення типових слідчих ситуацій і типових тактичних завдань дозволило вченим запропонувати шляхи їх вирішення, що певним чином сприяє алгоритмізації діяльності слідчого². Наявність алгоритмічного підходу до побудови тактичних операцій ми знаходимо в роботах В. М. Шевчука. Так, досліджуючи принцип формалізованості тактичних операцій, він наголошує на різних рівнях їх формалізації, виділяючи: а) жорстко формалізовані – у вигляді алгоритмів; б) не жорстко формалізовані – у вигляді програм³. Останні в типових тактичних операціях дозволяють обрати правильний напрям у розслідуванні злочинів⁴. Тактичні операції як обґрунтовані алгоритми дій слідчого підпорядковані поставленій меті, що є важливим фактором прийняття оптимальних тактичних рішень. Виходячи з сутності тактичної операції, можна говорити про комплекс оптимальних тактичних рішень, які приймаються слідчим, і про їх певний алгоритм.

Наступним напрямом можливості використання алгоритмів є система тактичних прийомів. На необхідності побудови певної послідовності тактичних прийомів наголошує В. О. Коновалова, яка пов'язує алгоритм із типовим рішенням слідчого, рівень використання якого може бути неоднозначним і визначатися ситуацією допиту⁵. Досліджуючи тактичні прийоми,

¹ Дулов А. В. Тактические операции при расследовании преступлений. Минск: Изд-во БГУ, 1979. С. 14.

² Шиканов В. И. Разработка теории тактических операций – важнейшее условие совершенствования методики расследования преступлений. *Методика расследования преступлений. Общие положения*: материалы науч.-практ. конф., Одесса, ноябрь 1976 г. Одесса, 1976. С. 156.

³ Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2013. С. 221–222.

⁴ Шенітько В. Ю. Роль типових тактичних операцій в системі забезпечення ефективності досудового слідства. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр. Харків: Кроссроуд, 2007. Вип. 14. С. 198.

⁵ Коновалова В. Е., Сербулов А. М. Следственная тактика: принципы и функции. Киев: РИО МВД УССР, 1983. С. 70.

В. Ю. Шепітько висловив думку, що систематизація тактичних прийомів і приведення їх у відповідні системи та підсистеми зумовлена нагальними потребами теорії та практики¹. Надалі він надає наукову аргументацію та наводить системи тактичних прийомів слідчих (розшукових) дій у вигляді блок-схем відповідно до слідчих ситуацій, які мають місце в розслідуванні². Залежності тактичних прийомів від слідчої ситуації використані автором для вироблення рекомендацій з подолання виникаючих проблемних питань, які сформовані у вигляді типових програм (алгоритмів) дій слідчого. Визначення систем тактичних прийомів, їх алгоритмізація надають можливість комбінувати останніми та управляти процесом отримання доказової інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій. Гнучкий характер таких алгоритмів обумовлений неможливістю однозначно передбачити особливості поведінки певних осіб у ході проведення слідчих (розшукових) дій. Основна теза, яка є домінуючою в запропонованих системах тактичних прийомів, полягає в їх спрямованості залежно від варіантності поведінки певних осіб і наслідків такої поведінки, що дає підстави для вибіркового застосування тактичних прийомів залежно від ситуації, що склалася, та її можливого розвитку. Прийняття тактичних рішень за наявності розробленого алгоритму тактичних прийомів сприяє ефективному вирішенню завдань розслідування.

Розроблення програми дій слідчого при проведенні слідчих (розшукових) дій завжди було предметом дослідження вчених-криміналістів. Так, І. Х. Максудов зауважує, що важливим є факт, який характеризує тактику кожної слідчої дії та який полягає в суворому дотриманні певної системи прийомів і способів та певному порядку їх використання³.

Намагання створити певну програму дій слідчого при допиті ми спостерігаємо в Г. Г. Доспулова, який пропонує тактичні прийоми залежно від характеру управлінського впливу на допитувану особу та виділяє їх види залежно від ситуації, що має місце⁴. У різні часи при формуванні ефективних тактичних прийомів і їх блоків учені переслідували мету окреслити важливі сторони застосування тактичних прийомів у розслідуванні⁵. З одного боку,

¹ Шепітько В. Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике: монография. Харьков: Оригинал, 1995. С. 88.

² Його ж. Криміналістична тактика: системно-структурний аналіз. Харків: Харьков юрид., 2007. С. 245–286.

³ Максудов И. Х. Осмотр места происшествия. Л.: ЛГУ, 1965. С. 24.

⁴ Доспулов Г. Г. Психология допроса на предварительном следствии. М.: Юрид. лит., 1976. 112 с.

⁵ Комарков В. С. Тактика допроса: учеб. пособие. Харьков: ХЮИ, 1975. С. 12–13; Васильев А. Н. Тактика отдельных следственных действий. М.: Юрид. лит., 1981. С. 11–19; Селиванов Н. А. Советская криминалистика: система понятий. М.: Юрид. лит., 1982. С. 85–92; Якушин С. Ю. Тактические приемы при расследовании преступлений. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1983. С. 14–15; Хайдуков Н. П. Тактико-психологические основы воздействия следователя на участвующих в деле лиц. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1984. С. 95; Комиссаров В. И. Актуальные проблемы следственной тактики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный

ученими створюються нові тактичні прийоми та нові підходи до їх класифікацій, що являє собою розроблення теоретичних положень криміналістичної тактики, а з другого – тактичні прийоми та їх блоки мають практичне значення, оскільки є певною програмою (алгоритмом) дій слідчого при розслідуванні злочинів. Знання щодо певного алгоритму тактичних прийомів створює необхідну базу для вибору правильного (оптимального) рішення в слідчій ситуації, яка має місце. Наприклад, зручними для використання слугуватимуть розроблені у вигляді блок-схем алгоритми типових систем тактичних прийомів, окремих типових слідчих та інших процесуальних дій (огляду місця події, пред'явлення до впізнання, обшуку, затримання особи та ін.) і в загальному вигляді – типових методик розслідування окремих категорій злочинів¹. Проте аналіз й оброблення первинної інформації, необхідної для вирішення тактичних завдань розслідування, побудова моделей і алгоритмів вийшли на новий рівень при використанні комп'ютерних технологій. Попереднє оброблення даних за допомогою комп'ютерних програм дозволяє отримувати інформацію, яка максимально звужує та конкретизує перелік можливих варіантів напрямів пошуку доказів. Прийняття тактичних рішень, зважаючи на змістовну, обґрунтовану математичними методами інформацію, ефективно впливає на досягнення мети розслідування. Так, В. Ю. Шепітько та Г. К. Авдєєва, наголошуючи на необхідності алгоритмізації слідчої діяльності, пропонують використання автоматизованого місця слідчого, створеного за правилами побудови алгоритмів, яке являє собою комп'ютерну базу знань, побудовану в певній послідовності². Ця комп'ютерна програма дозволяє швидко вирішити низку питань, які, на думку авторів, сприятимуть економії процесуальних ресурсів (часу, коштів та ін.)³ при здійсненні розслідування.

Використання алгоритмізації різних напрямів у розслідуванні злочинів спрямоване на отримання доказової інформації, що при оптимізації тактичних рішень є вирішальним стосовно вибору ефективного рішення. Проте необхідно відзначити, що прийняття тактичних рішень також має певну послідовність. Певна зумовленість стадій прийняття рішень, наявність у них

процесс и криминалистика. Судебная экспертиза». М., 1989. С. 16; *Гусаков А. Н., Филлюченко А. А.* Следственная тактика (в вопросах и ответах): учеб. пособие. Свердловск: Изд-во Урал. ин-та 1991. С. 13; *Лукашевич В. Г.* Основы теории профессионального общения следователя: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика. Судебная экспертиза». Киев, 1993. С. 32–33; *Шмидт А. А.* Тактические приемы допроса. *Криминалистика: учебник/под ред. И. Ф. Герасимова, Л. Я. Драпкина.* М.: Высш. шк., 1994. С. 282–284; *Гончаренко В. Г., Сокиран Ф. М.* Тактика психологічного впливу на попередньому слідстві: навч. посібник. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 1994. С. 24–25.

¹ *Шепітько В. Ю., Авдєєва Г. К.* Алгоритми в криміналістиці та слідчій діяльності. Інноваційні засади техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції: монографія/В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, Г. К. Авдєєва та ін.; за заг. ред. В. Ю. Шепітька, В. А. Журавля. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2017. С. 23–29.

² *Іх же.* Проблеми алгоритмізації слідчої діяльності. С. 47.

³ Там само.

типових ознак, що проявляються при прийнятті різних видів рішень, дозволяє висловити думку, що цей процес «алгоритмізований», тобто є «алгоритмом розумової діяльності».

Використання математичних методів в оптимізації тактичних рішень відіграє важливу роль на сучасному етапі розвитку науки й техніки. Виокремлення типових слідчих ситуацій, систем тактичних прийомів, тактичних завдань і тактичних операцій зумовлює наукові розробки їх алгоритмів, використання яких при прийнятті тактичних рішень сприяє оптимізації останніх.

АЛГОРИТМЫ ПРИ ПРИНЯТИИ ТАКТИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Булдуков О. Ю.

Рассмотрены вопросы применения математических знаний в ходе расследования преступлений. Проанализировано использование алгоритмов при построении: частной методики расследования преступления; тактической операции; при формировании системы тактических приемов. Акцентируется внимание на том, что указанные алгоритмы имеют решающее значение при принятии оптимальных тактических решений.

Ключевые слова: тактическое решение; алгоритм; методика расследования преступления; тактическая операция; система тактических приемов.

ALGORITHMS IN TAKING TACTICAL DECISIONS

Bululukov O. Yu.

The issues of using mathematical knowledge in the investigation of crimes are considered. It's indicated that the application of mathematical methods in the investigation is limited by the wide range of ways of establishing evidentiary information, which are not always subjected to the mathematical calculations. We have drawn attention to the fact that the modern use of mathematical methods is basically reduced to the use of algorithms in various aspects of the process of investigating crimes. It's defined that the purpose of algorithmic investigation activity is its optimization, efficiency, objectivity of the results, reduction of the terms of investigation and creation of real conditions for the development of automated systems for processing and evaluating of the received information, taking decisions in certain typical situations. The importance of criminalistic algorithms in choosing optimal tactical solutions is substantiated in the situations, where there are several variants of solutions and the ambiguity of the expected results when making a decision. Two groups of investigation tasks are presented which are divided among themselves, depending on the clarity of the initial information, which was used in their formation. There is shown a relationship that exists between the analysis of the initial information in the formulation of a tactical task and the choice of an algorithm for its solution by making tactical decisions. It's pointed out that the uncertainty and incompleteness of the initial data of the tactical task considerably complicates the use of mathematical algorithms. There is analyzed the use of algorithms in the construction: of a private technique for investigating crimes; of a tactical operation; when forming a system of tactical methods. Critical remarks are presented about the available modern algorithms (programs) of the investigator's actions as non-concrete, multivariate and not reflecting

the logical sequence of actions aimed at accomplishing the tasks of investigation and achieving the desired result.

Keywords: tactical solution; algorithm; methods of crime investigation; tactical operation; system of tactical methods.

УДК 343.98:343.326

Г. О. Чорний, доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

СЛІДИ ВИБУХУ ЯК СКЛADOVA КРИМІНАЛІСТИЧОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТИПОВОЇ КАРТИНИ ЗЛОЧИНІВ ТЕРОРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Розглянуто основні питання загальної криміналістичної класифікації слідів при вчиненні злочинів терористичної спрямованості. Особливу увагу приділено розгляду та класифікації вибухових пристроїв (речовин), їх будові та принципу застосування при вчиненні зазначених видів злочинів. Зроблена спроба класифікації слідів вибухових пристроїв і вибуху як на стадії підготовки, так і вчинення злочинів терористичної спрямованості.

Ключові слова: злочини терористичної спрямованості, сліди вибухових пристроїв і вибуху, класифікація слідів вибуху, боротьба з тероризмом.

Сліди вчинення злочину в криміналістичній літературі це поняття, що найчастіше наводиться як «сукупність найбільш характерних слідів певного виду злочину», або «типова слідова картина злочину». Вони мають істотне значення для таких напрямів застосування:

— є елементом криміналістичної характеристики, коли той або інший злочин відносять до певного виду, типу, роду та відрізняють його від суміжних видів злочинів;

— перебувають у тісній кореляційній залежності з іншими елементами криміналістичної характеристики;

— є підґрунтям для організації й планування розслідування злочину слідчим, прокурором.

Безпосередньо розглядаючи типову слідову картину злочинів терористичної спрямованості, слід визначитися, що під поняттям «злочини терористичної спрямованості» треба розуміти в широкому значенні «загальнонебезпечні діяння, суть яких полягає в залякуванні населення з метою примушування адресатів впливу до ухвалення вигідних для терористів рішень і відповідає таким ознакам, як:

1) публічний характер виконання з претензією на широкий громадський резонанс;

2) навмисне створення обстановки страху, напруженості на соціальному рівні, яка спрямована на залякування населення або певної його частини;